

НОВІ ВИДАННЯ

Юрій Федорченко

КАНТ І МЕТАФІЗИКА.

Laywine, A. (2020). *Kant's Transcendental Deduction. A Cosmology of Experience*. Oxford: Oxford University Press.

Елісон Лейвайн – асоційований професор філософії в університеті Мак Гіла (Монреаль, Канада). Вона стала відомою в кантознавчому академічному просторі після публікації в 1993 році своєї першої монографії «Kants Early Metaphysics and the Origins of the Critical Philosophy» (Кантова рання метафізика і джерела критичної філософії), опублікованої в третьому томі серії *The North American Kants Society Studies in Philosophy* (Ateacadero: Ridgeview). Та перша монографія була результатом її дисертаційного дослідження, здійсненого в Чиказькому університеті, де авторка й отримала докторський ступінь (1991). Після першої монографії Лейвайн обмежувалася публікаціями статей в різних виданнях і збірках. Монографія 2020 року стала другою в її доробку, яку можна розглядати як органічне продовження першої, хоча між ними – понад чверть століття. Більш того, читачу можна рекомендувати спочатку прочитати монографію 1993 року, а вже потім братися за другу монографію. Отже, є підстави говорити про певну послідовність дослідницької програми Лейвайн, в якій особлива увага надається філософському розвитку Кантових ідей від 1770 до 1787 року, тобто від захисту дисертації (1770) та отримання посади професора до другого видання «Критики чистого розуму» (далі – КЧР).

Головним об'єктом дослідження Лейвайн є два тексти: Кантові рукописи, відомі як *Дуйсбурзька спадщина*, та текст «Трансцендентальної дедукції чистих понять розсудку» в другому виданні КЧР. Предметом дослідження постає структура трансцендентальної дедукції категорій в другому виданні КЧР. Висвітлення останньої через призму рукописів *Дуйсбурзької спадщини* визначає структуру монографії Лейвайн.

Монографія складається зі Вступу, Висновків і п'яти повноцінних розділів.

Перший розділ, що має назву «Дуйсбурзька спадщина», присвячено аналізу групи текстів, написаних Кантом найімовірніше в 1775 році та присвячених пошукові підступів до трансцендентальної дедукції категорій.

У другому розділі, «Трансцендентальна дедукція на початку», читач знайде аналіз §§15-17, зокрема проблем синтезу та апперцепції.

Третій розділ, «§18 і §19 В-дедукції», містить аналіз §§18-21. Проте основна увага надається §18 і §19, зокрема питанням об'єктивності та судження.

© Ю. Федорченко, 2021

Четвертий розділ, «Космологія В-дедукції», присвячено розгляду космології досвіду в §26.

П'ятий розділ, «Картографія й автобіографія», присвячено проблемі емпіричного самопізнання, яка, на думку Лейвайн, порушується Кантом передусім у §§24-25.

Про що говорить структура монографії?

Перший розділ констатує вихідну позицію авторки дослідження. Відразу стає зрозумілою специфіка її історико-філософського підходу, який спирається передусім на неопубліковані тексти (рукописи) Канта.

Чотири наступні розділи відповідають структурі трансцендентальної дедукції категорій в другому виданні. Однак авторка залишає поза увагою кілька Кантових параграфів (щонайменше §22 і §23). При цьому аналіз §26 передує аналізу §§24-25. Останнє пояснюється, мабуть, самою Лейвайн, коли вона зауважує, що «проблема, поставлена та розв'язана в §24 і §25, є доволі цікавою, але другорядною» [Lauwine 2020: 264]¹.

Яка головна мета та в чому полягає задум Лейвайн?

Мету авторки видно вже з назви і структури монографії. Лейвайн хоче витлумачити другий крок дедукції, або §26, як обґрунтування космології досвіду, тобто показати значення трансцендентальної дедукції для обґрунтування метафізики. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію відповідного задуму: відшукати ключі до розуміння тексту трансцендентальної дедукції. Таке відшукування відбувається в текстах більш ранніх рукописів, насамперед у рукописах Дуйсбурзької спадщини [Kant 1926: 643-673].

Дослідження Лейвайн концептуально спирається на дослідження Дитера Генриха, який виокремлював у структурі трансцендентальної дедукції два кроки доказу, на противагу двом самостійним аргументам. До речі, першим, хто відгукнувся на інтерпретаційну концепцію Генриха, був канадський філософ Раймонд Брує, як і Левайн, пов'язаний з Монреалем. Отже, можна говорити вже про певну монреальську традицію дослідження структури трансцендентальної дедукції. При цьому Лейвайн протиставляє своє бачення другого кроку трансцендентальної дедукції баченню попередників і сучасників. Такому протиставленню присвячена примітка 7 на сторінках 213-214.

Позиція Лейвайн у питанні про структуру дедукції стає зрозумілою для читача ще зі вступу, де авторка протиставляє другий крок як космологічний першому, який не є явно космологічним, а лише покликаний передусім розкрити умови дискурсивного мислення (р.15).

Для розуміння задуму Лейвайн читачу важливо з'ясувати її ставлення до Гайдегерової інтерпретації КЧР як проєкту обґрунтування метафізики. Цікавим є вже те, що Лейвайн частково солідаризується з Гайдегером, і бачить у ньому одного зі своїх головних опонентів. Для англосаксонської кантознавчої традиції таке звертання до Гайдегера вже саме по собі заслуговує на увагу. Власне, така увага до Гайдегера пояснюється, мабуть, тим, що Лейвайн також пропонує своє бачення проєкту обґрунтування метафізики у Канта, яке, звісно, відрізняється від підходу гайдегерівського. На ставленні авторки до останнього тут варто затриматися, бо це допоможе найкраще розкрити суть її задуму.

¹ Надалі це джерело цитується спрощено: у круглих дужках наводиться номер сторінки після скорочення р.; наприклад: (р. 264).

Лейвайн погоджується з Гайдегером у тому, що Кант справді пропонував проєкт обґрунтування метафізики, при цьому проєкт Баумгартена щодо метафізики виявився, на думку Лейвайн, помилкою, що й спонукала Канта до подальших досліджень. Разом із тим, Лейвайн заявляє про свою незгоду з Гайдегером у трьох пунктах. По-перше, вона не згодна з Гайдегером у твердженнях про те, що Кант здійснив попередню аналітику Dasein. Адже це твердження дає таку ж хибну картину КЧР, як і інтерпретація Когена. Основний аргумент Лейвайн полягає в тому, що текстові посилання не підтверджують Гайдегерового прочитання. По-друге, Гайдегер занадто протиставляє метафізичну і гносеологічну інтерпретації КЧР, аж до того, що одна виключає іншу. Лейвайн вважає таке протиставлення помилковим, бо, на її думку, у Канта метафізика й теорія пізнання нерозривно переплетені. По-третє, Лейвайн вважає, що відношення між спеціальною та загальною метафізикою набагато складніше і набагато цікавіше, ніж його бачив Гайдегер. Останню розбіжність із Гайдегером вона вважає найістотношою.

Особливо важливо враховувати другий і третій пункти незгоди Лейвайн із позицією Гайдегера. Кантова метафізика, згідно з авторкою, реалізована в рамках епістемологічної програми. Саме цим можна пояснити те нерозривне переплетіння метафізики і теорії пізнання, на яке вказує Лейвайн. Кант, на її думку, адаптує ідеї своєї ранньої космології до епістемологічної програми (р. 222). Лейвайн показує, що Кант у другому кроці трансцендентальної дедукції вибудовує космологію досвіду, що її ми можемо розуміти як метафізику, захищену від антиномій, якими руйнується докритична космологія як частина традиційної метафізики (р. 226). Космології досвіду, представлений в §36 «Прологомен» і наприкінці трансцендентальної дедукції (§26), не загрожують антиномії, бо вона не побудована на космологічних ідеях. Космологія досвіду, що встановлюється, на думку авторки, трансцендентальною дедукцією, приходить на зміну традиційній космології, для якої світ є цілим, що не може бути частиною чогось іншого.

На думку Лейвайн, Кант відрізняється від інших метафізиків намаганням використовувати або переосмислювати центральні поняття загальної космології для висвітлення умов людського пізнання (р. 7). Понад те, текст монографії дає привід для ще радикальніших інтерпретацій, з якими, звісно, авторка може й не погодитися. Наприклад, якщо §26 містить переосмислення понять загальної космології, а §§24-25 – раціональної психології, то §§16-17 – раціональної теології. Доказом імовірної істинності останньої тези є посилання Лейвайн на дисертацію 1770 року, в якій вона бачить аналогію між богом, що об'єднує свої творіння як світ, і розумом, що об'єднує розмаїття явищ у єдине ціле (р. 121).

Підбиваючи підсумки, Лейвайн зазначає, що другий крок дедукції стосується не всіх дванадцяти категорій, а лише трьох категорій відношення, які постають по суті конститутивними для досвіду та розкриваються в аналогіях досвіду. Свою позицію вона зміцнює посиланням на рукописи Дуйсбурзької спадщини, в яких Кант також згадує лише три категорії. Такі зауваження Лейвайн будуть корисні не лише в контексті прояснення трансцендентальної дедукції категорій, а й для розуміння метафізичної дедукції категорій.

Лейвайн часто порівнює тексти першого і другого видання трансцендентальної дедукції з рукописами, вибудовуючи на такому порівнянні стратегію свого дослідження. Необхідність такого порівняння вона обґрунтовує «Кантовим зловживан-

ням читацькими очікуваннями, що є перешкодою для розуміння трансцендентальної дедукції» (р. 86). Іншими словами, вона ніби вимушена вдаватися до порівняння паралельних текстів як способу подолання недоліків Кантових текстів. Тут ми бачимо, по-перше, відлуння тих закидів щодо тексту КЧР, які концептуально намагалися подавати як так звану клаптикову теорію походження КЧР. Лейвайн згадує останню у вступі (р. 2). По-друге, авторка наслідує підхід Файгінгера до коментування філософських текстів із залученням паралельних текстів (Parallelstellen) [Vaihiger 1881: VIII-IX].

У кожному разі, при цьому не може не поставати важливе питання про оцінювальне порівняння першого і другого видань КЧР. Показовим у цьому контексті є наступний пасаж: «Аргументація в §17 є більш прямолінійною... Перевага ж аргументації А-дедукції в тому, що вона більш корисна з педагогічної точки зору» (р. 134). Такий пасаж є свідченням того, що Лейвайн не лише ставить до текстів як до робочого матеріалу, а й намагається доволі всебічно їх осмислити. Це намагання може створити деякі проблеми вже для читача, який працюватиме з текстом рецензованої книги: широта і масштабність дослідження, наприклад, зі звертанням до Фрейда, породжує складнощі відповідного характеру. Це змушує пригадати Кантове висловлювання: «та чи інша книга була б значно яснішою, якби її не поривалися зробити занадто ясною» [Kant 1911: XIX].

Читання тексту Лейвайн постійно змушує усвідомлювати ту відмінність, яка продовжує зберігатися між англосаксонською та континентальною традиціями. Континентальному читачу філософського тексту англосаксонського автора доволі легко обманутися в очікуваннях, які породжує назва, а подекуди навіть вступ. При читанні цієї монографії виникає враження, що авторка в одному тексті намагалася висловити думки, якими вона збагачувалася протягом тривалого часу, проте не мала відповідної нагоди презентувати їх широкому загалу. Звідси й залучення якнайширшого кола «помічників», починаючи з Фрейда.

Подекуди метафоричність мови авторки потребує від читача додаткових зусиль, що може перешкоджати розумінню тексту в цілому. Наприклад, вираз «opening gambit §§15-16», який є назвою §2 першого розділу, можна розуміти і просто як перший крок, і як щось на кшталт шахового дебютного гамбіту, який передбачає тактичну жертву.

Монографія Лейвайн є ще одним свідченням нового повороту в англосаксонській традиції роботи з текстами Канта. Ідеться про відхід авторів від розгляду цих текстів як одного з джерел власного філософування. Тобто – про перехід від посилення на тексти Канта лише в проблемно-теоретичних дослідженнях до історико-філософського, по-справжньому кантознавчого підходу до роботи з ними. Тому дедалі помітнішою є тенденція звертання англосаксонських дослідників до рукописної спадщини Канта.

Монографія Елісон Лейвайн є помітним кроком у царині кантознавчих досліджень, самостійно звірити й оцінити який ми й закликаємо читача.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

- Kant, I. (1911). *Kritik der reinen Vernunft* (Aufl. 1781). Prolegomena. Grundlegung zur Metaphysik Sitten. *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*. In I. Kant, *Gesammelte Schriften* (Bd. 4). (B. Erdmann, Hrsg.). Berlin: Reimer.
- Kant, I. (1926). Reflexionen zur Metaphysik. In I. Kant, *Gesammelte Schriften* (Bd. 17). (E. Adickes, Hrsg.). Berlin u. Leipzig: Reimer.
- Laywine, A. (2020). *Kant's Transcendental Deduction. A Cosmology of Experience*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198748922.001.0001>
- Vaihinger, H. (1881). *Commentar zu Kants Kritik der reinen Vernunft* (Bd. 1). Stuttgart: Spemann.

Одержано Received 2.06.2021

Juriy Fedorchenko

Kant and Metaphysics. Laywine, A. (2020). *Kant's Transcendental Deduction. A Cosmology of Experience*. Oxford: Oxford University Press.

Review of Laywine, A. (2020). *Kant's Transcendental Deduction. A Cosmology of Experience*. Oxford: Oxford University Press.

Юрій Федорченко

КАНТ і метафізика. Laywine, A. (2020). *Kant's Transcendental Deduction. A Cosmology of Experience*. Oxford: Oxford University Press.

Огляд книги Laywine, A. (2020). *Kant's Transcendental Deduction. A Cosmology of Experience*. Oxford: Oxford University Press.

Juriy Fedorchenko, PhD in philosophy, a member of the Kant Society in Ukraine.

Юрій Федорченко, к. філос. н., член Кантівського товариства в Україні.

e-mail: fedorchenko_jura@ukr.net
